

Η σβάρνα [παλαιοσλαβικά, barna, με ανάπτυξη προθετική σ]
(μεν. βιολοκόπος)

Ηλία Πετρόπουλος, Το δογάνι και η σβάρνα, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία 22-10-2000, σ. 24.

Tό δογάνι και ή σβάρνα ήσαν πανάρχαια ἔγαλεῖα τῶν γεωργῶν. Καὶ τὰ δυό ἔμοιαζαν μέ συρόμενα ὀχήματα ψιρίς ρόδες. Μέ τό δογάνι ἄλωνταν, ἐνώ τὴν σβάρνα τὴν χρησιμοποιούσαν στὸ χωράφι μετὰ τὸ δογάνια, γά γά συντρέψουν τοὺς χοντροὺς σβώλους.

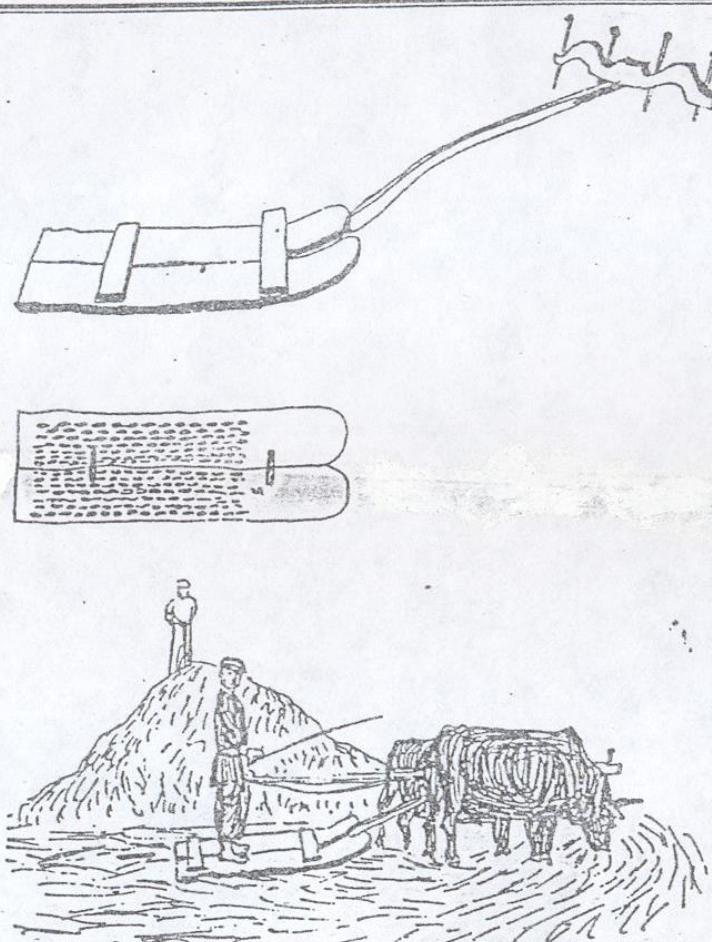
Ἡ λέξη δογάνι λημονήθηκε ἐδῶ καὶ μισόν αἴώνα. Ἡ λέξη σβάρνα ἐπίζεται, δῆμως τὰ συνώνυμά της ἔχαστηκαν. Οἱ λέξεις ἀντανακλοῦν πάντα τὴν πραγματικότητα, ύλική ἡ ἰδεατή. Ἡ ἔκφραση μαρμαρένα ἄλωντα δέν εἶναι κούφια ὥραιολογία. "Οποιος θέλει μπορεῖ νά ίδει ἀληθινά μαρμαρένα ἄλωντα στούς Δελφούς, καθὼς καὶ σέ κάποια νησιά μιας. Στρέφομαι, λοιπόν, στά λεξικά.

Οἱ λέξεις δογάνι και σβάρνα εἶναι ξενικής προέλευσης. Παντό και δέν κατεγράφησαν ἀπό τὸν Κουμανούδη. Οὗτε ἀπό τὸν Sophocles. "Οσο γά τὸ μνημεῶδες λεξικό τοῦ Κριαρᾶ δέν δλοκληρώθηκε ἀκόμη.

Ο Ἀνδριώτης δέν ἀναφέρει τὸ δογάνι, ἀλλά στὸ ἀτέλές λεξικό του ἔχει τὸ ἔρερό λῆμμα δουκάνι (ἀπό τὸ μεσαιωνικό δουκάνη), πού τὸ ἀριολάει δίχως ἔριμηνεια. Ἄλλα, εὐτυχώς, ὁ εὐσυνείδητος Κριαρᾶς, στὸ λῆμμα δουκάνη (δουκάνη < τυκάνη>) μᾶς ἔξιγγει πώς πρόσκειται γιά ἀλιωτικό ἔγαλειο. Θά περιμένουμε νά δουμε τὶς πληροφορίες τοῦ Κριαρᾶ γιά τὶς λέξεις σβάρνα και τυκάνη.

Ο λεξικογράφος Φλώρος χαρακτηρίζει τὴν δουκάνη σάν παχειά σανίδα πού χρησιμοποιοῦν στό ἄλωντα, ἐπικαλούμενος τὸν Ἡσύχιο, πού δῆμως ἔννοει κατί ἀλλο. Ο Μπαμπινιώτης ἀγνοεῖ παντάπαι τὸ δουκάνι και τὰ συναφῆ.

Ο Βυζαντίος διαδέτει λῆμμα γιά τὸ δουκάνι και τὸ δουκάνον, δην ἀναφέρει τὸν Πλούταρχο και τὸν Ἡσύχιο, πού μι-

Το δογάνι στην Μ. Ασία. Σχέδιο του Mahmut Makai

λάνε γιά πάσσαλους και παλούκια. Σημειώνω πώς, στό κέντρο τοῦ ἄλωντα κάρφωναν ἔναν στύλο πού λεγόταν στοῦρος. Ἡ λέξη δουκάνο σημαίνει και παγίδα. Παντό λέμε: ἡ ἀλεπού πιάστηκε στὸ δουκάνο.

Οι λεξικογράφοι μας κάνουν δουλιά

τοῦ γραφείου. Γράφουν λέξεις πού ἀδυνατοῦν νά περιγράψουν.

Ο ἔξαιρετος Βλαστός, μολονότι δέν ἔχει τὴν λέξη δουκάνι στὸ εύρετήριο τοῦ λεξικοῦ του, γράφει δουκάνη, δουκάνη, λουκάνη δάροτης (γιά τὸ οτούμπιον τοῦ σιαριοῦ). Καὶ κάπου ἀλλοῦ προ-

σθέτει: στουμπίζω = χτυπῶ τὰ στάχνα μέ τό δουκάνι (στούμπισμα). Προφανῶς, ἐδῶ δὲ Βλαστός ἔννοει τὰ μπαστούνια πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀλωνιστάδες γρά νά λιανίζουν τὰ ἄχνα.

Ωστόσο, δὲ ίδιος σημειώνει: σταχοκόπι, ἀρκάνη, ντουγένι (ἄλωντει τά ξερά στάχνα) – τώρα τὸ στάχνα, μέ γωτα. Ἐδῶ δὲ Βλαστός μιλάει γά τὸ ἀληθινό δογάνι, δηλαδή τὸ ἔγαλειο-δχημα.

Ἡ λέξη δογάνι ἀνάγεται στὴν παλαιὰ τούρκικη λέξη δόρεν. Ἐτοι λέγανε τὸ ὑποτυπῶδες ἔγαλειο-δχημα πού χρησιμεύει στὸ ἄλωντα. Τὸ δόρεν τὸ ἔσερνε ἔναντιον γόργονο (ἄλογο, η βόδι, η βουβάλι). Ἀργότερα ἡ λέξη δόρεν πήρε τὴν μορφή δόνεν, ὅποτε ἐσήμαινε: δογάνη-δχημα, δουκάνι (ήτοι ράβδος τοῦ ἄλωντα), καὶ ἐνιστε, σβάρνα. Τὸ τούρκικο δόρεν σχετίζεται ἀμεσα μέ τὶς λέξεις tukan / tóken, πού ἵσως μᾶς δηγεῖ στὴν λέξη τυκάνη (τυσκάνη) – ἔγραψα σχετικῶς στὸ ἄρθρο μου Τὸ τουκάνι καὶ τὸ τζιφάτη.

Στά μικρά χωριά δέν ἄλωνταν μέ τὸ δογάνη-δχημα, ἀλλά ράβδιζαν τὰ ἄπλωμένα στάχνα μέ εἰδικά μπαστούνια, πού τὰ λέγανε ἀλωνιστήρια, καθὼς ἔκαναν οἱ χωρικοὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

Ἄλλοτε πάλι, ἔβαζαν δυό-τρια ἀλογά νά γυροφέρουν στὸ ἄλων γά νά λιανίσουν τὰ ἄχνα, ωσπου νά ἀποκολληθοῦν τὰ σπειριά τοῦ σιαριοῦ. Τὸ δογάνη-δχημα ἦταν ἀκόφιο ἔγαλειο. Τὸ ἀποτελεσματικό δυό-τριες γοντεές σανί δες, στερεομένες μεταξὺ τους, ἐλαφρά ἀνισηκωμένες μπροστά, γά νά μήν σκαλώνει τὸ δχημα. Ἀπό τὴν κάτω μεριά ήσαν μπηγμένες στὶς σανίδες πάμπολες κοφτερές πέτρες, πού λιανίζαν τὰ στάχνα.

Τὰ δογάνια τὰ πουλάγανε στά μαγαζά για γεωργικῶν ἔγαλειων πού βρισκό-

ντουσαν σέ κωμοπόλεις και κεφαλοχώρια. Καθώς ἔγραψα κάποτε, ἡ λέξη δογάνι ἐπέζησε στὸ δονομα Δογάνης, ἀν καὶ δὲ Τρανταφύλλιδης τὸ ἀποδίδει στὸ τούρκικο δόρεν (γεράκι). Θά τελειώσω τὴν παράγραφο μέ τὴν παρομία χέστηκε ἡ φοράδα στ' ἄλωντι.

Ἡ λέξη σβάρνα προήλθε ἀπό τὸ παλαιοσλαβικό barna. Ἡ ἐπιμολογία ἀνήκει στὸν G. Weigand, πού διαδοχικῶς τὴν υἱοθέτησαν δὲ Ἀνδριώτης, δὲ Φλώρος, δὲ Μπαμπινιώτης κ.α. Ὁ Γαζῆς νόμιμε πώς ἡ λέξη σβάρνα ξεκίνησε ἀπό τὸ Ελληνικό σφύρα (!).

Δέν ξέρουμε γιατί ἐπικράτησε ἡ σλαβική λέξη, ἀφοῦ ἡ γλώσσα μας διαμέτεται ἀρκετά συνώνυμα: βωλοκόπι βωλόσσωρο θράγα (καταγραμμένα ἀπό τὸν Βλαστό – τὸ βωλοκόπιό ἀναφέρει και δὲ Βυζάντιος). Πάντως, ἀπ' αὐτές τὶς λέξεις ξεπετάχτηκαν διάφορα παράγωγα, δημος: σβαρνά σβαρνίζω σβάρνισμα βωλοκόπι βωλοκόπημα θραψών, και τὰ ταυτότητα ἀνακούφια και διβωλίζω. Και, φυσικά, ἡ κοινότατη ἔκφραση παίρνων σβάρνα.

Ο Φλώρος χαρακτηρίζει τὴν σβάρνα σάν γεωργικό ἔγαλειο γιά τὴν διαλοπήση τοῦ δογάνητος, δημος σχεδόν ἐπαναλαμβάνει δὲ Μπαμπινιώτης: σβάρνα, γεωργικό ἔγαλειο πού σέρνεται ἀπό τὸν υποζύγιο και χρησιμεύει στὴν λιοπέδωση δργωμένου ἀδάφουν.

="Ομως, ἡ σβάρνα χρησίς θωμάτιζε τοὺς σβώλους, μέ ἀποτέλεσμα τὴν λιοπέδωση τοῦ χωραφιοῦ.

Ἡ σβάρνα ἦτο ἔνα τετράγωνο δχημα, φτιαγμένο ἀπό σίδερα (σπανιότερα ἀπό δουκάρια), πού είχε ἀπό κάτω μεριά ήσαν μπηγμένες στὶς σανίδες πάμπολες κοφτερές πέτρες, πού λιανίζαν τὰ στάχνα. Τὰ δογάνια τὰ πουλάγανε στά μαγαζά για γεωργικῶν ἔγαλειων πού βρισκό-